

บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่อง “องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนวดแผนไทยในพื้นที่จังหวัดจันทบุรี” ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ตามขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทของการแพทย์แผนไทยในประเทศไทยในปัจจุบัน

ประวัติแพทย์แผนไทยโบราณและแพทย์แผนไทยประยุกต์

เป็นความพยายามจะอธิบายภาวะต่างๆ ที่เกี่ยวกับสุขภาพ ทั้งสภาวะปกติ และสภาวะที่ผิดปกติ (เป็นโรค) โดยใช้ทฤษฎีความสมดุลของธาตุต่างๆ ในร่างกายเข้ามาอธิบาย ผสมผสานองค์ความรู้จากวัฒนธรรมอินเดีย พุทธศาสนา และองค์ความรู้ที่ถูกพัฒนาขึ้นเอง โดยครุการแพทย์แผนไทย คือ ชิวโกโกมารภักจ์ เป็นบุตรของนางสาละวดี นางนครโสเภณีประจำเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ตำแหน่งนางนครโสเภณีสมัยนั้น เป็นตำแหน่งที่มีเกียรติเพราะพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง นางสาละวดีตั้งครรภ์โดยบังเอิญ เมื่อคลอดบุตรชายออกมาจึงสั่งให้สาวใช้นำไปทิ้งที่กองขยะนอกเมือง เคราะห์ดีที่อภัยราชกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร ไปพบเข้าขณะเสด็จออกไปนอกเมือง จึงทรงนำมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ชื่อ “ชิวโก” ตั้งขึ้นตามการกราบทูลตอบคำถามพระองค์ที่ตรัสถามว่า “เด็กยังมีชีวิตอยู่รึเปล่า” มหาเดเล็กกราบทูลว่า “ยังมีชีวิตอยู่” (ชิวโก) ส่วนคำว่า “โกมารภักจ์” แปลว่า “กุมารที่ได้รับการเลี้ยงดู” หรือ “กุมารในราชสำนัก” อันหมายถึง “บุตรบุญธรรม” นั้นเอง เมื่อชิวโกโกมารภักจ์โตขึ้นถูกพวกเด็กๆ ในวังล้อเลียนว่า “เจ้าลูกไม่มีพ่อ” ด้วยความมานะจึงหนีพระบิดาเลี้ยงไปเรียนศิลปวิทยาที่เมืองตักศิลา เพื่อเอาชนะคำดูหมิ่นของพวกเด็กในวังให้ได้ วิชาที่ชิวโกเรียนคือ วิชาแพทย์ เนื่องจากไม่มีค่าเล่าเรียนให้อาจารย์จึงอาสาอยู่รับใช้อาจารย์สารพัดแล้วแต่ท่านจะใช้อาศัยเป็นเด็กอ่อนนุ่มถ่อมตน มีความเคารพเชื่อฟังอาจารย์ จึงเป็นที่โปรดปรานของอาจารย์มาก มีศิลปวิทยาเท่าไร อาจารย์ก็ถ่ายทอดให้หมดโดยไม่ปิดบังอำพราง ชิวโกเรียนวิชาแพทย์อยู่ ๗ ปี จึงไปกราบลาอาจารย์กลับบ้าน อาจารย์ก็ได้ทดสอบความรู้โดยให้เข้าไปไปสำรวจดูว่าต้นไม้ว่า ต้นไหนว่าทำยาไม่ได้ให้นำตัวอย่างกลับมาให้อาจารย์ดู ปรากฏว่าเขาเดินกลับมาตัวเปล่า เพราะต้นไม้ทุกต้นใช้ทำยาได้หมด อาจารย์บอกว่าเขาได้เรียนจบแล้วจึงอนุญาตให้เขากลับ หลังจากกลับมาถึงเมืองราชคฤห์แล้ว ชิวโกได้ถวายการรักษาพระอาการประชวรของพระเจ้าพิมพิสารหายขาดจาก “ภยันทลาพาธ” (โรคริดสีดวงทวาร) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหมอลหลวงพร้อมทั้งได้รับพระราชทานสวนมะม่วงให้เป็นสมบัติอีกด้วย ต่อมาชิวโกได้ถวายสวนมะม่วงแห่งนี้ให้เป็นวัดที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ได้ถวายการรักษาแก่พระบรมศาสดา เมื่อคราวพระองค์ทรงประชวร และถวายตัวเป็นแพทย์ประจำพระองค์อีกด้วย

สำหรับประเทศไทยแล้ววิวัฒนาการของการนวดปรากฏในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ปี พ.ศ. 1998 มีการสถาปนาแพทยแผนไทย อย่างชัดเจน โดยมีปรากฏในกฎหมายตราสามดวง ว่ามีการจัดตั้งกรมหมอนวด โดยแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายเจ้ากรมหมอนวดฝ่ายขวามีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงราโช เจ้ากรมหมอนวดฝ่ายซ้ายมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงรักษา หลักฐานเป็นเอกสารต่างชาติในสมัยพระนารายณ์มหาราช ปี พ.ศ. 2230 - 2231 มีการพรรณนาความตอนในหนังสือ ลาลูแบร์ว่า “ในกรุงสยามนั้นใครป่วยไข้ลง ก็จะทำให้เริ่มยืดเส้นยืดสาย โดยให้มีผู้ความชำนาญในทางนี้ ขึ้นไปแล้วใช้เท้าเหยียบ”

สำหรับ “บิดาแห่งแพทยแผนไทย” คือ นายพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นับลำดับราชสกุลวงศ์เป็นองค์ที่ 28 สำเร็จนักเรียนนายเรือที่ประเทศอังกฤษ และ 11 พฤศจิกายน 2463 ได้รับพระบรมราชโองการฯ เลื่อนเป็นกรมหลวงมีพระนามตามพระสุพรรณบัฏว่า “กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” (ตามราชกิจจานุเบกษาเล่ม 37 หน้า 292 วันที่ 11 พฤศจิกายน 2463) พระกรณียกิจของพระองค์เป็นคุณประโยชน์อย่างเอนกอนันต์นานับประการแก่กองทัพ เรือ จันทหารเรือทุกหมู่เหล่า นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต่างก็ซาบซึ้งในพระกรุณาธิคุณอย่างมิรู้ลืม จึงพร้อมใจกันถวายสมัญญานามพระองค์ท่านว่า “พระบิดาของกองทัพเรือไทย”

นอกจากนี้พระองค์ทรงศึกษาวิชาแพทยแผนโบราณจากตำราไทย ทรงเขียนตำรายาลงในสมุดข่อยด้วยฝีพระหัตถ์ของพระองค์เอง โดยทรงค้นคว้าตรวจหาตามคัมภีร์เก่าที่เกือบจะสูญสิ้นแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2458 พระองค์ทรงตั้งชื่อตำราไทยสมุดข่อยเล่มนี้ว่า “พระคัมภีร์ อดิสาระวรรคโบราณกรรมและปัจจุบันะกรรม” มีเนื้อหาตำรายาโบราณกล่าวถึงการผสมยาแก้โรคต่างๆ เคยใช้ได้ผลดีมากแล้ว ทรงเป็นหมอยาไทย รักษาประชาชนโดยทั่วไปด้วยน้ำพระทัยโอบอ้อมอารี ในขณะที่พระองค์ท่านเสด็จออกประจําการชั่วคราว ช่วงระยะเวลาหนึ่งระหว่างปี พ.ศ. 2454 - 2466 จนได้รับพระสมัญญาอีกพระนามหนึ่งว่า “หมอพร” ได้กราบถวายบังคมลาราชการออกไปตากอากาศที่ชายทะเล หาดทรายรีปากน้ำ เมืองชุมพร หลังจากนั้นประชวรพระโรคหัดใหญ่ สิ้นพระชนม์เมื่อ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2466 “จึงนับได้ว่า พระองค์ท่านเป็นพระบิดาของแพทยแผนโบราณของไทย” (ยาสมุนไพรดอกทอคอม, ออนไลน์ : 2555)

ในปี พ.ศ. 2494 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ทรงเสด็จพระราชดำเนินวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ในครั้งนั้นได้ทรงปรารภว่าวัดพระเชตุพนฯ เป็นแหล่งรวบรวมตำราแพทยแผนไทยอยู่แล้ว ทำไมไม่จัดให้มีโรงเรียนสอนการแพทยแผนไทยในวิชาเวชกรรม ผดุงครรภ์ หัตถเวช และเภสัชกรรม เพื่อเป็นวิทยาทานให้แก่ผู้สนใจต้องการศึกษา ทำให้คณะกรรมการวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พร้อมด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการแพทยแผนไทยที่ยังหลงเหลืออยู่ ได้รับสนองพระราชปรารภและจัดทำหลักสูตร โรงเรียนแพทยแผนโบราณขึ้นในนาม “โรงเรียนแพทยแผนโบราณแห่งประเทศไทย”

ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์แผนไทยและสมุนไพรแทบแยกกันไม่ออก ส่วนใหญ่มาจากพืชและมีสรรพคุณในการรักษามากมายมีแหล่งกระจายพันธุ์ ถิ่นที่อยู่แตกต่างกัน องค์ประกอบทางเคมี และสรรพคุณทางยาที่แตกต่างกัน

แพทย์แผนไทยประยุกต์

ส่วนแพทย์แผนไทยประยุกต์ คือ บุคลากรทางการแพทย์สาขาหนึ่ง เกิดขึ้นจากแนวคิดของนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ซึ่งต้องการพัฒนาและยกฐานะของการแพทย์แผนไทยโบราณให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์และมีหลักวิชาการรองรับในการอธิบาย อาจกล่าวได้ว่า แพทย์แผนไทยประยุกต์เป็นบุคลากรทางการแพทย์สายพันธุ์ใหม่ของสังคมไทย ที่ครั้งหนึ่งขององค์ความรู้จะต้องร่ำเรียนตามหลักวิชาการทางการแพทย์แผนตะวันตก ผสมผสานกับคัมภีร์แพทย์แผนโบราณของไทยสามารถใช้เครื่องมือทางการแพทย์แผนปัจจุบันได้บางอย่าง (ตามที่ข้อกำหนดกำหนด 13 รายการ) สามารถวินิจฉัยตามหลักการแพทย์แผนปัจจุบัน เพียงแต่เมื่อถึงขั้นตอนในการรักษานั้น ต้องรักษาด้วยวิธีการการแพทย์แผนไทยอาทิการใช้ยาสมุนไพร นวด อบ ประคบ นอกจากนั้น ยังสามารถทำคลอดและให้การบำรุงแม่และทารก ตามแนวทางการแพทย์แผนไทยเพื่อส่งเสริมสุขภาพ ตามปกติแล้วแพทย์แผนไทยประยุกต์จะต้องสอบใบอนุญาตประกอบโรคศิลปะ สาขากาพย์แพทย์แผนไทยประยุกต์ โดยเฉพาะเสียก่อน จึงสามารถปฏิบัติงานในโรงพยาบาล หรือให้การรักษาแก่ผู้ป่วยได้

ประเภทการนวดแผนไทย

1. การนวดผ่อนคลาย เป็นการนวดที่ถูกสุขลักษณะตามแบบแผนไทยโบราณ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิด การไหลเวียนของเลือดลม คลายกล้ามเนื้อที่ล้า รักษาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย คลายเครียด เคล็ดขัดยอก ช่วยให้อุณหภูมิ ภาวะปรับกระเปาะ จิตใจผ่อนคลาย

การนวดเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่สืบทอดกันมา การนวดที่ใช้ยาโดยทั่วไป แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 การนวดแบบทั่วไป (แบบเชลยศักดิ์) หมายถึงการนวดแบบสามัญชน เหมาะมากสำหรับชาวบ้านนวดกันเอง ใช้สองมือและอวัยวะส่วนอื่น โดยไม่ต้องใช้ยา การนวดแบบเชลยศักดิ์เป็นการนวดบริเวณกล้ามเนื้อและข้อต่าง ๆ ของร่างกาย การนวดแบบเชลยศักดิ์ รู้จักกันทั่วไปว่า “จับเส้น” เพื่อให้เลือดลมเดินสะดวก ซึ่งตรงกับแพทย์แผนปัจจุบัน คือ การนวดเพื่อเพิ่มหรือส่งเสริมการไหลเวียนของเลือดและน้ำเหลือง นอกจากนี้ยังมีผลสะท้อนให้การทำงานของอวัยวะที่อยู่ห่างออกไปจากบริเวณนวด ซึ่งเดิมมีน้อยกลับเพิ่มขึ้นจนกลับสู่สภาวะปกติ ฉะนั้นข้อบ่งชี้ของการนวดจึงมีมากมาย เช่น รักษาหรือบรรเทาอาการเคล็ด ขัดยอก ชัน คอแข็งจากการตกหมอน รักษาอาการอาหารไม่ย่อย ท้องอืดเพื่อ ท้องผูก ปวดหลัง ปวดเอว ตะคริว ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ อาการวิงเวียน ช่วยคลายความเครียดทางกายทางใจ และช่วยให้ข้อที่เคล็ดกลับเข้าที่

1.2 การนวดแบบราชสำนัก หมายถึงผู้นวดจะต้องเดินเข้าเข้าหาผู้ป่วยที่นอนอยู่บนพื้น เมื่ออยู่ห่างผู้ป่วยราว 2 ศอก จึงนั่งพับเพียบและคารวะขอภัยผู้ป่วย หลังจากนั้นหมอมจะคลำชีพจรที่ข้อมือ และหลังเท้าข้างเดียวกันเมื่อตรวจดูอาการของโรคแล้ว จึงเริ่มทำการนวดคล้ายแบบการนวดทั่วไป ต่างกันที่ตำแหน่งการวางมือ องศาที่แขนของผู้นวดทำกับตัวของผู้ป่วยและท่าทางของผู้นวด ซึ่งต้องกระทำอย่างสุภาพ ยิ่งการนวดแบบราชสำนักพิจารณาถึงคุณสมบัติของผู้เรียนอย่างประณีต ถี่ถ้วน การสอนมีการเน้นถึงจรรยาบรรณของการนวด การนวดต้องสุภาพมาก ใช้อวัยวะได้น้อย การนวดแบบราชสำนักเป็นการนวดพื้นฐานต่าง ๆ เช่น พื้นฐานขา (แบ่งเป็นขาข้างนอกและขาข้างในในท่านอน) พื้นฐานหลัง พื้นฐานแขน พื้นฐานบ่า การนวดกล้ามเนื้อต้นคอ การนวดศีรษะ การนวดคลายกล้ามเนื้อหน้าท้อง

2. การประคบสมุนไพร คือการใช้สมุนไพรหลายอย่างมาห่อรวมกัน ส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหย โดยนำมาตั้งให้ร้อน ประคบบริเวณที่ปวดหรือเคล็ดขัดยอก ซึ่งน้ำมันหอมระเหยเมื่อถูกความร้อนจะระเหยออกมา ความร้อนจากลูกประคบจะช่วยกระตุ้นการไหลเวียนโลหิตให้ดีขึ้น และยังมีสาระสำคัญจากสมุนไพรบางชนิดที่ซึมเข้าทางผิวหนัง ช่วยรักษาอาการเคล็ด ขัด ยอก และลดปวดได้

3. การอบสมุนไพร เป็นวิธีการบำบัดรักษาและส่งเสริมสุขภาพตามหลักการของแพทย์แผนไทย คือ การต้มสมุนไพรหลายๆ ชนิดรวมกัน ประกอบด้วยสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหย และสมุนไพรรักษาตามอาการ นำมาต้มจนเดือด ใช้น้ำ น้ำมันหอมระเหย และสารระเหยต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในสมุนไพรจะออกมาสัมผัสถูกผิวหนังทำให้มีผลเฉพาะที่ และสูดดมเข้าไปกับลมหายใจ มีผลต่อระบบทางเดินหายใจและผลทั่วร่างกาย ดังนั้นผลการรักษาด้วยการอบสมุนไพรที่ซึมผ่านผิวหนังและเข้าไปกับลมหายใจซึ่งมีประโยชน์ต่อสุขภาพ คือ ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของโลหิตให้ดีขึ้น คลายความตึงเครียด ช่วยชำระล้างและขับของเสียออกจากร่างกาย ช่วยผ่อนคลายกล้ามเนื้อและเส้นเอ็น ช่วยทำให้ระบบการหายใจดีขึ้น บรรเทาอาการโรคภูมิแพ้ ช่วยรักษาโรคผิวหนังชนิดไม่ร้ายแรง และไม่ติดเชื้อ บรรเทาอาการปวดบวม เหน็บชา และอาการลมพิษ เป็นการส่งเสริมสุขภาพ อาจใช้ร่วมกับการรักษาอื่นๆ ตามความเหมาะสม

4. การนวดฝ่าเท้า เป็นการปรับสมดุลในร่างกาย ช่วยทำให้ระบบการไหลเวียนไปยังอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกายดีขึ้น ส่งผลให้มีการขับถ่ายของเสียออกจากเซลล์ ปรับสภาวะสมดุลของร่างกายทำให้สุขภาพโดยรวมดีขึ้น

5. การนวดจับเส้น การนวดเพื่อบำบัดอาการปวดเมื่อยเฉพาะจุด หรือตามข้อต่อ การยึดติดของพังผืดของร่างกายให้ทุเลา ผ่อนคลาย

6. การนวดน้ำมัน โดยใช้น้ำมันที่สกัดจากธรรมชาติที่บริสุทธิ์ เช่น โจโจบา อัลมอนด์ และกลิ่นหอมจากธรรมชาติ ช่วยให้สดชื่น ผ่อนคลาย และคลายเครียด ด้วยกลิ่นหอม เฉพาะทาง

ที่ใช้ในการบำบัดอาการให้เบาบางลง เช่น อาการนอนไม่หลับ อาการเครียด หดหู่ นอกจากนี้น้ำมันบริสุทธิ์ยังช่วยบำรุงผิว และกระชับรูปร่าง ทำให้กล้ามเนื้อไม่ หย่อนยาน สลายไขมันตามร่างกาย ความร้อนของน้ำมันที่เกิดจากการนวด จะซึมซาบ ลึกเข้าไปผิวหนังและกล้ามเนื้อ ช่วยให้รู้สึกเบา สบายตัว

สมุนไพรไทยที่นิยมใช้ในวงการนวด อบ ประคบ สมุนไพร

สมุนไพร ประคบ อบ อาบ นวด ในตำรายาโบราณ ที่หมอยาในตระกูลไทย ทั้งไทยน้อย (ไทยภาคกลาง) ไทยใหญ่ ไทยลาว ล้วนรู้จักกันดี เป็นความรู้ที่ถูกส่งต่อกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ถึงสรรพคุณที่ช่วยในการ แก้อักเสบ ฟกช้ำ ปวดเมื่อย ได้ชะงัด สมุนไพรหลัก 5 ชนิดนั้นคือ

1. ขมิ้นชัน

ขมิ้นชันหรือขมิ้นอ้อย เป็นสมุนไพรที่มีแทบทุกตำรับของยาประคบ อบ อาบ นวด อย่าง พ่อหมอแม่หมอทั้งหลายมักใช้ขมิ้นชันในการรักษาฝีภายนอก ฝีภายใน นอกจากนี้การศึกษาสมัยใหม่พบว่า ขมิ้นชันมีฤทธิ์แก้ปวด แก้อักเสบ ต้านอนุมูลอิสระ ต้านเนื้องอก ต้านมะเร็ง (มดลูก) ต้านเชื้อแบคทีเรียและเชื้อรา โดยผลของการทดสอบความเป็นพิษในขมิ้นชันนั้น ยังจัดได้ว่าขมิ้นชันอยู่ในกลุ่มสมุนไพรที่ไม่มีความเป็นพิษอีกด้วย

2. คนทีสอ

คนทีสอ หรือหม้อฮอสานเรียกว่า ผีเสื้อ นิยมใช้เป็นยาแก้ปวดหัว แก้วเวียน นอกจากนี้ คนทีสอยังเป็นคู่หูกับ บัวฮาชาว ใช้เป็นสมุนไพรหลักในยาประคบ อบ อาบ อย่าง พอก ที่บันทึกไว้ในตำรายาโบราณหลายเล่มใช้รักษาอาการปวดเมื่อยตึงตามตัว อัมพฤกษ์อัมพาต เส้นขาดเอ็นขาด เถาดาน เหน็บชา แก้ม อากาศเจ็บปวดในเอ็นและผิวหนัง กระดูหัก ตกต้นไม้ ควายชน นอกจากนี้ คนทีสอ ยังช่วยทำให้เลือดลมผู้หญิงเป็นปกติ เช่น ประจำเดือนที่มาก มาน้อย ไม่มาเลย หรือภาวะก่อนมีประจำเดือน

3. เอ็นอ่อน คลายเส้น ยืดเอ็นสลาย

เอ็นอ่อนเป็นหนึ่งในตำรับยา "สามคูกลีเอ็น" ของตาส่วน ใช้เป็นยารักษากระดูกและเอ็น ในยาประคบ ยาอบ ยาอาบ ยาหย่าง ยาน้ำมัน มักจะมีเอ็นอ่อนเป็นส่วนประกอบเสมอ "พ่อนู" หมอยาไทยใหญ่ท่านใช้เอ็นอ่อนในการรักษาอาการพอมแห้งไม่มีแรง เป็นอัมพฤกษ์อัมพาต รักษาเส้นเอ็นให้เป็นปกติ

4. บัวฮาชาว หูดโรคเอ็น เส้น ไอ่ ไซ้

บัวฮาชาว เป็นไม้มงคลดั้งเดิมของคนตระกูลไต นิยมปลูกเพื่อปิดป่าความเป็นอัปมงคล ในตำรายาโบราณมักใช้คู่กับคนทีสอเป็นส่วนประกอบในยาแก้ไ้ ยาประคบ ยาอบ ยาอาบ ยานวด ยาหย่าง ยานอน โดยรายงานการศึกษาพบว่าบัวฮาชาวมีฤทธิ์ต้านการอักเสบ ลดอาการแก้และทำให้แผลหายเร็วได้อีกด้วย

5. ส่อสะพายควาย (ใบกลม) ยากำลังแก้ปวดเมื่อย

ส่อสะพานควาย เป็นยากำลังที่ใช้กันทุกภาค นิยมนำลำต้นมาต้ม หรือคองกินเป็นยา บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย และอาจต้มรวมกับสมุนไพรบำรุงกำลังอื่นๆ เป็นส่วนหนึ่งของยาบำรุง กำลังหลายๆ ตำรับ

ความเชื่อจากสาเหตุแห่งการเจ็บป่วย

นอกเหนือจากความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติแล้ว การแพทย์แผนไทยเชื่อว่าสาเหตุ แห่งการเจ็บป่วยเกิดจากอิทธิพลดังต่อไปนี้

1. มูลเหตุแห่งธาตุทั้ง 4
2. อิทธิพลของฤดูกาล
3. อายุที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัย
4. อิทธิพลของกาลเวลาและสุริยจักรวาล
5. ถิ่นที่อยู่อาศัย
6. พฤติกรรมที่เป็นมูลเหตุก่อโรค

การวินิจฉัยโรคด้วยแพทย์แผนไทย

วิธีตรวจและการวินิจฉัยโรคตามแนวทางทฤษฎีการแพทย์แผนไทยพอสรุปได้ดังนี้

1. การซักประวัติบุคคล การแพทย์แผนไทยให้ความสำคัญกับข้อมูลประวัติส่วนตัว ของผู้ป่วย ได้แก่ วัน เดือน ปีเกิดที่ชัดเจน ที่อยู่อาศัย สถานที่เกิด อายุ อาชีพ ประวัติครอบครัว การวิเคราะห์ธาตุเจ้าเรือนหรือธาตุกำเนิด การเจ็บป่วยในอดีตกับฤดูกาลที่มีอาการเจ็บป่วย อุปนิสัย และพฤติกรรมที่เป็นมูลเหตุของการเกิดโรค

2. ประวัติของโรค เช่น เริ่มป่วยเมื่อไร อาการเริ่มแรกจนมาพบหมอ อาการหนักเบา ในช่วงเวลาใด การรักษาที่ได้รับก่อนมา

3. การตรวจร่างกาย เช่น ดูรูปร่าง กำลัง สติอารมณ์ ซีพจร ปาก ลิ้น ตา ผิวพรรณ และการ ตรวจเฉพาะที่ป่วย

4. การตรวจอาการ เช่น วัดปรอท ดูเหงื่อออก ซักถามอุจจาระ ปัสสาวะ อาหาร พฤติกรรม การบริโภค เสี่ยงการนอนหลับ ความรู้สึกต่างๆ (เจ็บคอ ขมปาก เป็นต้น)

5. การวิเคราะห์โรค โดยทำความเข้าใจกับอาการของคนไข้ โดยพิจารณาจากธาตุเจ้าเรือน ธาตุกำเนิด ฤดูกาลและเวลาที่มีการเจ็บป่วย ช่วงอายุ ที่อยู่อาศัย และพฤติกรรมที่สงสัยเป็นมูลเหตุก่อโรค เมื่อวิเคราะห์โรคได้แล้วจึงจะทำการรักษาต่อไป

การควบคุมข้อห้าม ข้อควรระวัง

1. ในระยะที่มีไข้ไม่ควรนวดเพราะกล้ามเนื้อเยื่อกระดูกได้ง่าย
2. ปวดข้อและกล้ามเนื้อที่อยู่ในระบบเฉียบพลัน เช่น มีอาการปวดมาก บวม แดงร้อน ของข้อ ให้หลีกเลี่ยงจนกว่าอาการจะทุเลาก่อน

3. ผู้ที่มีภาวะข้อหลวมหรือเคลื่อน เช่น ผู้ป่วยไขข้อรูมาตอยด์ ผู้ที่มีกระดูกสันหลังเคลื่อน ไหล่หลวม ควรหลีกเลี่ยงการบีบรัดบริเวณนั้น บริเวณใกล้เคียงสามารถนวดได้ แต่ต้องให้ความระมัดระวังโดยไม่นวดรุนแรงและหลีกเลี่ยงการตัด

3.1 บริเวณที่กระดูกหักยังไม่ติดสนิท เพราะความแข็งแรงอาจจะยังไม่เพียงพอต่อแรงนวด

3.2 บริเวณที่ใส่ข้อเทียมควรหลีกเลี่ยงการนวดที่รุนแรง

3.3 สตรีตั้งครรภ์ไม่นวดที่ท้อง

3.4 ผู้ที่เป็นโรคติดต่อทางผิวหนัง

3.5 ผู้ที่มีภาวะผิดปกติในการแข็งตัวของเลือด เพราะอาจทำให้เลือดออกใต้ผิวหนังเป็นจ้ำ หรือเป็นก้อนเลือดในกล้ามเนื้อได้

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ไม่เคยนวดไทยมาก่อน นวดครั้งแรกๆ หรือผู้ที่กล้าๆ กลัวๆ ไม่แน่ใจ ทำให้กล้ามเนื้อเกร็งไม่ผ่อนคลายขณะถูกนวด มักจะเกิดการปวดของระบบกล้ามเนื้อได้ อาการต่างๆ เหล่านี้มักจะหายไปภายใน 2 - 3 วัน หลังจากนั้นจะกลับรู้สึกสบายหายปวดเมื่อย

การอบสมุนไพร

การอบตัวด้วยไอน้ำที่ได้จากการต้มสมุนไพร เป็นวิธีการบำบัดอย่างหนึ่งที่ใช้กันมานานมากแล้ว คือการใช้ “ความร้อนบำบัด” นั่นเอง การอบสมุนไพรเป็นกรรมวิธีในการรักษาสุขภาพอนามัยแบบพื้นบ้าน เดิมที การอบสมุนไพรจะใช้ในหมู่สตรีที่คลอดลูกใหม่ๆ ชาวอีสานเรียกว่า “อยู่กรรม” ซึ่งจะต้องอาบน้ำร้อน ดื่มน้ำร้อนที่เป็นน้ำต้มสมุนไพร และนอนอย่างไฟ บนแคร่ไม้ไผ่ที่ปูรองพื้นด้วยสมุนไพร เช่น ใบหนาด ใบเป้ง นอกนั้นก็ใช้ในคนไข้ที่ประสบอุบัติเหตุหกล้ม รถชน ตกต้นไม้ ช้ำใน จะใช้วิธีการอบสมุนไพรโดยการย่าง เพื่อให้การสูบน้ำมันไล่พิษออกไปเลี้ยงร่างกายได้อย่างสม่ำเสมอและการอบสมุนไพร ถือว่าเป็นการช่วยล้างพิษออกทางเหงื่อ ผิวหนังของคนเราจะเป็นส่วนที่กว้างที่สุด ดังนั้น การขับสารพิษส่วนเกินออกทางเหงื่อจึงได้ผลดีมากเวลาที่ร่างกายทุกส่วนเกิดความร้อนขึ้นพร้อมกันมันจะทำให้เส้นเลือดที่ผิวหนังขยายตัว เลือดก็จะพุ่งพรั่งกันขึ้นมาที่ผิวหนังเป็นจำนวนมากพาเอาสารเคมีส่วนเกินเช่น โซเดียม โปตัสเซียม หรือสารอื่นๆ ที่เรารับเข้าไปเกินความต้องการนั้นถูกหลั่งออกมากับเหงื่อ และในเวลาเดียวกันนั้น นอกจากจะล้างพิษออกไปแล้วเลือดที่มาเลี้ยงที่ผิวหนังมากขึ้น ยังช่วยนำพาสารอาหารที่ดีๆ มาให้ผิวหนัง

ประเภทการอบสมุนไพร

การอบสมุนไพรมี 2 แบบ คือ การอบแห้ง (Sauna) คล้ายการอยู่ไฟ และการอบเปียก (Steam) ที่คนไทยนิยมมากในปัจจุบัน

1. การอบแห้ง การอบแห้ง หรือเรียกทับศัพท์ว่า เซาว์น่า คล้ายคลึงกับการอยู่ไฟของหญิงหลังคลอดของไทย การอบแห้งเป็นการอบโดยอาศัยความร้อนที่ได้จากถ่านหินบนเตาร้อน ซึ่งเป็น

ที่นิยมกันมากในต่างประเทศการอบแห้ง เป็นวิธีการอบตัวที่พัฒนามาจากประเพณีไทยดั้งเดิม ซึ่งมีพิธีกรรมต่างๆ ที่รักษาขวัญกำลังใจสำหรับมารดาหลังคลอด มีการอบน้ำต้มสมุนไพรและทาตัวด้วยขมิ้น เพื่อบำรุงรักษาอาการอักเสบที่ผิวหนัง และนิยมอยู่ไฟหลังคลอดด้วยการนอนบนแคร่ไม้มีกองฟืนให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย และการใช้ความร้อนจากกองฟืนนั้นจะช่วยกระตุ้นให้มดลูกหดตัว ช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น มีการนำเตาถ่านมาใช้ประกอบการรักษาผิวหนังพรรณและลดน้ำหนักลดไขมันส่วนเกิน ปัจจุบันมีการพัฒนาเป็นห้องอบแห้ง

2. การอบเปียก เป็นวิธีการอบตัวด้วยไอน้ำที่ได้จากการต้มสมุนไพร เป็นการบำบัดรักษาวิธีหนึ่ง ซึ่งเริ่มต้นจากประสบการณ์การนึ่งกระโจมของหญิงหลังคลอด โดยใช้ผ้าทำเป็นกระโจมหรือนั่งในสุม่ไก่อที่ปิดคลุมไว้มีดซิด มีหม้อต้มสมุนไพรเดือดเป็นไอให้อบและสูดดมไอน้ำได้และปัจจุบัน ได้นำเอาวิธีการเข้ากระโจมมาฟื้นฟูและพัฒนาให้เข้ากับชีวิตความเป็นอยู่สมัยใหม่ โดยทำเป็นห้องอบไอน้ำสมุนไพรที่ทันสมัยขึ้น ใช้หม้อต้มสมุนไพรที่มีท่อส่งไอน้ำเข้าไปภายในห้องอบ หรือทำเป็นตุ่มแล้วเข้าไปนั่งอบตัว ส่วนประกอบของสมุนไพรที่ใช้อาจแตกต่างกันได้ตามวัตถุประสงค์เพื่อรักษาอาการต่างๆ เช่น ทำให้การไหลเวียนโลหิตดีขึ้น ช่วยขยายหลอดเลือดและปอด ขับก๊าซเสียได้มากขึ้น ร่างกายสดชื่น ผิวพรรณเปล่งปลั่ง มีน้ำมีนวล ช่วยขับเหงื่อ คลายความเครียด ผ่อนคลายกล้ามเนื้อที่แข็งเกร็งและลดอาการปวดตามข้อและกระดูกการอบตัวด้วยความร้อนนับเป็นวิธีการที่ทางการแพทย์ในปัจจุบันยอมรับว่าสามารถช่วยให้การไหลเวียนของโลหิตและน้ำเหลืองบริเวณผิวหนังดีขึ้นส่วนไอน้ำของสมุนไพรจะมีสรรพคุณตามคุณสมบัติของสมุนไพร ซึ่งส่วนใหญ่ช่วยให้ร่างกายเกิดความสดชื่น

สมุนไพรที่ใช้ในการอบ

สมุนไพรที่ใช้ในการอบนั้นไม่จำกัดชนิด อาจเพิ่มหรือลดชนิดสมุนไพรตามความต้องการใช้ประโยชน์ โดยยึดหลักสมุนไพรในการอบ 4 กลุ่ม ดังนี้

1. สมุนไพรที่มีกลิ่นหอม คือเป็นสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหย เช่น ใพล ขมิ้น ผิวมะกรูด ซึ่งให้ประโยชน์ในการรักษาโรคและอาการต่างๆ คือ อาการคัดจมูก ปวดเมื่อย และเวียนศีรษะ
2. สมุนไพรที่มีรสเปรี้ยว เช่น ใบมะขาม ใบและฝักส้มป่อยในสมุนไพรกลุ่มนี้จะมีฤทธิ์เป็นกรดอ่อนๆ ช่วยชำระล้างสิ่งสกปรก บำรุงผิวหนัง เพิ่มความต้านทานโรคให้แก่ผิวหนัง
3. สมุนไพรที่เป็นสารประกอบระเหิดได้ เมื่อผ่านความร้อน มีกลิ่นหอม บำรุงหัวใจ เช่น การบูร พิมเสน ช่วยรักษาอาการหวัด คัดจมูก
4. สมุนไพรที่ใช้รักษาเฉพาะโรคและอาการ เช่น สมุนไพรแก้ปวดเมื่อยและบำรุงเส้นเอ็น ได้แก่ เถาวัลย์เปรียง ใพล เถาเอ็นอ่อน ใช้รักษาโรคผิวหนัง เช่น เหงือกปลาหมอ เป็นต้น

โรคหรืออาการที่สามารถบำบัดรักษาด้วยการอบสมุนไพร

1. โรคภูมิแพ้ที่ไม่รุนแรง
2. เป็นหวัด น้ำมูกไหล แต่ไม่มีการแห้งตันของน้ำมูก
3. อัมพฤกษ์ อัมพาต ในระยะเริ่มแรก
4. ปวดเมื่อยตามร่างกายทั่วไป หรือโรคที่ไม่ได้เป็นการเจ็บป่วย เฉพาะที่ มีการเจ็บป่วยหลายตำแหน่ง
5. เป็นโรคหอบหืด ในระยะที่ไม่มีอาการรุนแรง
6. การอบตัวของมารดาหลังคลอดบุตร เพื่อช่วยส่งเสริมสุขภาพ
7. โรค หรือ อาการบางอย่าง เช่น การขอกโรคเรื้อรังบางชนิด เช่น โรคเบาหวาน โรคเก๊าท์ อาจต้องใช้การอบสมุนไพรร่วมกับการรักษาอื่นๆ เช่น ประคบสมุนไพร นวดบำบัดทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

ตอนที่ 2 การรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแพทย์แผนไทยในจังหวัดจันทบุรี

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการนวดแผนไทย ดังนี้

คนที่ 1 อาจารย์แจ่ม อิมอุไร อายุ 48 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบการ เป็นการประคบร้อนด้วยสมุนไพร

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์
รับราชการ ในตำแหน่งหัวหน้างานทางการแพทย์แผนไทย วุฒิศึกษาปริญญาตรี แพทย์แผนไทยบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
2. วิธีการขั้นตอนการนวด
  - 2.1 เปลี่ยนเครื่องแต่งกาย
  - 2.2 จัดท่าทางให้เหมาะสม เช่น นั่งหรือนอน
  - 2.3 นำลูกประคบที่นึ่งจากหม้อนึ่งจนร้อนมาทดสอบความร้อน โดยแตะที่ท้องน่อง แขน หรือหลังมือก่อนไปประคบ
  - 2.4 การประคบต้องทำด้วยความรวดเร็วในขณะที่ลูกประคบกำลังร้อน เมื่อลูกประคบเย็นลงจึงวางลูกประคบไว้ได้นานขึ้นหรือประคบแบบซ้ำๆ
  - 2.5 เมื่อลูกประคบคลายความร้อนหรือเย็นลง ต้องเปลี่ยนใหม่ (ถ้าประคบแต่ละจุด ใช้ระยะเวลา 30 นาที ถ้าประคบทั่วร่างกายใช้ระยะเวลา 60 – 90 นาที)

ภาพประกอบ 6 แสดงการประคบหลังผู้ป่วย

ภาพประกอบ 7 แสดงสมุนไพร การนึ่งลูกประคบ และส่วนประกอบสมุนไพรในลูกประคบ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา
  - 3.1 เียง 1 อัน
  - 3.2 มีด 1 เล่ม
  - 3.3 ด้วยาสมุนไพรที่ใช้ทำลูกประคบ
  - 3.4 ผ้าดิบสำหรับห่อทำลูกประคบ 3 ผืน
  - 3.5 เชือก 3 เส้น
  - 3.6 เตา
  - 3.7 หม้อนึ่งลูกประคบ
  - 3.8 กะละมัง
  - 3.9 จานรองลูกประคบ
  - 3.10 ผ้าขนหนูจับลูกประคบ 1 ผืน
4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ

1 คนต่อ 2 ลูก ลูกประคบลูกละ 45 บาท คนไข้ที่มาใช้บริการประมาณวันละ 120 ลูก
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดอบประคบ
  - 5.1 ชนิดของสมุนไพร
    - 5.1.1 ไพล (500 กรัม)
    - 5.1.2 ขมิ้นชัน (100 กรัม)
    - 5.1.3 ผิวมะกรูดหรือใบมะกรูด (100 กรัม)
    - 5.1.4 ตะไคร้บ้าน (200 กรัม)
    - 5.1.5 ใบมะขาม (100 กรัม)
    - 5.1.6 ใบส้มป่อย (50 กรัม)
    - 5.1.7 เกลือ (60 กรัม)
    - 5.1.8 การบูร (30 กรัม)
    - 5.1.9 พิมเสน (30 กรัม)
  - 5.2 สรรพคุณสมุนไพร
    - 5.2.1 ไพล แก้ปวดเมื่อย ลดอาการอักเสบฟกช้ำ
    - 5.2.2 ขมิ้นชัน แก้โรคผิวหนัง ช่วยลดอาการอักเสบ
    - 5.2.3 ผิวมะกรูดหรือใบมะกรูด มีน้ำมันหอมระเหย แก้ลมวิงเวียน
    - 5.2.4 ตะไคร้บ้าน แต่งกลิ่น
    - 5.2.5 ใบมะขาม แก้อาการคันตามผิวหนัง ช่วยบำรุงผิว

- 5.2.6 ใบส้มป่อย แก้โรคผิวหนัง ช่วยบำรุงผิว ลดอาการคัน
- 5.2.7 เกลือ ช่วยลดความร้อนและช่วยพาตัวยาชิมผ่านผิวหนัง
- 5.2.8 การบูร แต่งกลิ่น แก้หวัด บำรุงหัวใจ
- 5.2.9 พิมเสน แต่งกลิ่น แก้พุพอง ผดผื่น บำรุงหัวใจ
- 5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา
  - 5.3.1 ช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อย
  - 5.3.2 ช่วยลดอาการบวมอักเสบของกล้ามเนื้อ ข้อต่อหลัง
  - 5.3.3 ลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ
  - 5.3.4 ช่วยให้กล้ามเนื้อพังผืดยึดตัวออก
  - 5.3.5 ลดอาการติดขัดของข้อต่อ
  - 5.3.6 ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของโลหิต
  - 5.3.7 ลดอาการปวด

คนที่ 2 นางจริยา ภูสา อายุ 43 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2555 มีลักษณะการประกอบกร เป็นการนวดแผนไทย ประคบสมุนไพร นวดแก้อาการ ขัดผิว

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

เป็นคนจังหวัดอุดรธานี ย้ายมาอยู่ที่ จังหวัดจันทบุรีได้ 9 ปี แพทย์แผนไทยบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

2. วิธีการขั้นตอนการนวด

2.1 เริ่มจากการประคบที่ขา ก่อน ในการประคบต้องใช้ผ้ารองด้วย จากนั้นกั้นอนตะแคง ประคบด้านข้าง

2.2 นวดประคบที่หลังให้ทั่ว และประคบไล่มาที่ขาอีกครั้ง ล่างขึ้นบน บนลงล่าง ประคบเรื่อยๆ ให้ทั่ว

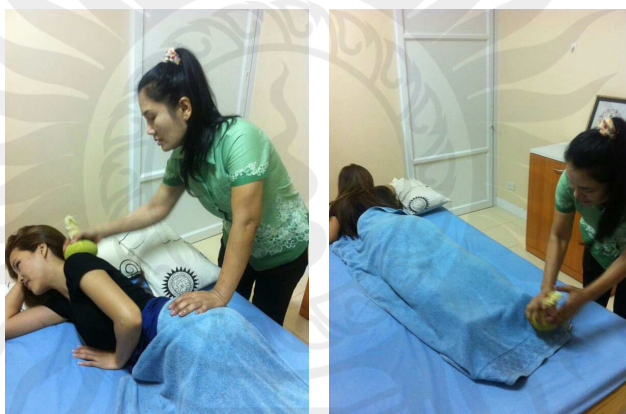
2.3 การประคบที่ขา และ ประคบขึ้นมาที่หลัง

2.4 ลูกนั่งประคบที่หลังและบ่า และ ประคบบ่าและคอ

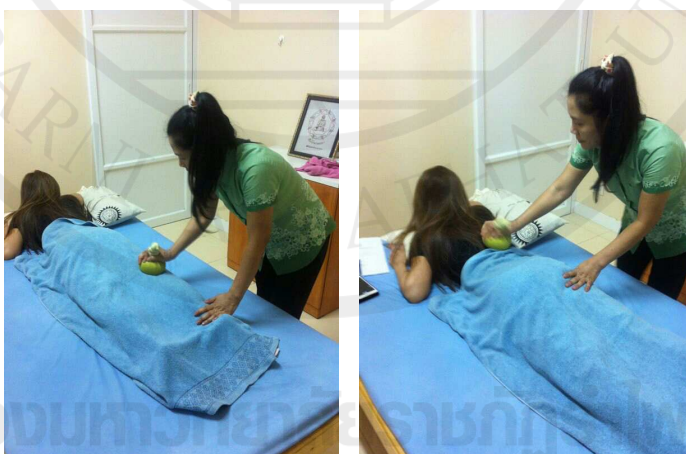
2.5 ประคบที่แขนเป็นขั้นตอนสุดท้าย

ภาพประกอบ 8 การประคบขา

ภาพประกอบ 9 การประคบหลัง

ภาพประกอบ 10 การประคบขา และประคบหลัง

ภาพประกอบ 11 การประคบที่หลังและป่า

ภาพประกอบ 12 การประคบแขน

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา

- 3.1 ไพร
- 3.2 ขมิ้น
- 3.3 ตะไคร้
- 3.4 ใบมะกรูด
- 3.5 ผิวมะกรูด
- 3.6 ใบมะขาม
- 3.7 ใบส้มป่อย
- 3.8 เกลือแกง
- 3.9 พิมเสน
- 3.10 การบูร

4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ

ต้นทุนลูกสมุนไพรร 80 บาท ต่อ 1 ลูก ถ้านวด 1 ชั่วโมง คิด 150 บาท นวด 2 ชั่วโมง คิด 200 บาท ตรงนี้มีส่วนลดอีก 50 บาทต่อชั่วโมง

5. สรรพคุณสมุนไพรร

ใช้ในการรักษาอาการฟกช้ำ หือเลือด กระตุ้นการไหลเวียนของเลือด

คนที่ 3 นางใจ ถิน อายุ 50 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบกร นวดแผนไทยผสมกรนวดชอง

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

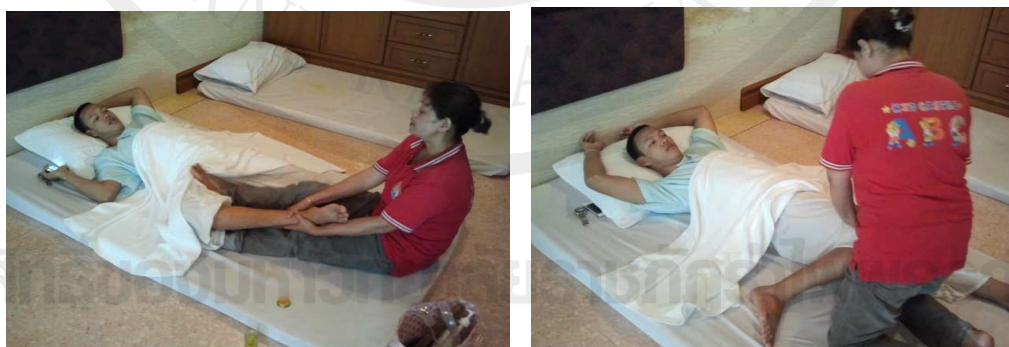
มีประสบการณ์กรนวดมาแล้ว 10 ปี ก่อนหน้านั้นนวดอยู่วัด ไร่ล้อม มีลูกค้ามานวดประมาณวันละ 3-5 คน

2. วิธีการขั้นตอนกรนวด

กรนวดแผนไทยผสมกรนวดชอง หรือกรนวดสลักเส้น เป็นการนวดผสมผสานระหว่างกรนวดและการสลักเส้น เหมาะสำหรับผู้ทีปวดเมื่อยมากๆ เน้นกรแก้เส้นเป็นหลัก ใช้กรสันสะเทือนของกรสลักเส้นให้เข้าถึงเส้น ทำให้ผู้ถูกนวดไม่เจ็บไม่ระบม

ภาพประกอบ 13 ปิดประตูลมเพื่อคลายเส้น และนวดขาเพื่อคลายเส้น

ภาพประกอบ 14 ยืดเส้นขา และพับขาคลายเส้น

ภาพประกอบ 15 นวดแขนคลายเส้น และสลับเส้นแขนสลับเส้นขา

ภาพประกอบ 16 นวดน้ำมันคลายเส้นหลัง และพับขาคลายเส้น

ภาพประกอบ 17 ยืดขาคลายเส้น และบีบนวดต้นคอ

ภาพประกอบ 18 ยืดเส้นหลัง และตัดหลังยืดเส้น

ภาพประกอบ 19 ถีบหลังยืดเส้น และนวดกระโหลก

ภาพประกอบ 20 สับคลายเส้น

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา

3.1 ค้อนยาง

3.2 ไม้สตั๊กเส้นแบบแบน

3.3 ไม้สตั๊กเส้นแบบกลม

3.4 ยาหม่อง

3.5 น้ำมันนวด

4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ

ต้นทุนในการผลิต 55,000 บาท

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดออบประคบ

5.1 ชนิดของสมุนไพร

5.1.1 หัวไพล

5.1.2 ขมิ้น

5.1.3 ใบส้มป่อย

5.1.4 เปลือกส้ม เปลือกมะนาว เปลือกมะกรูด

5.1.5 พิมเสน

5.1.6 การบูร

5.1.7 เกลือ

5.1.8 เตาเอ็นอ่อน

5.2 สรรพคุณสมุนไพร

5.2.1 หัวไพล ใช้รักษาอาการบวม ฟกช้ำ เคล็ดขอก โดยทาและถูเบาๆ

5.2.2 ขมิ้น แก้โรคผิวหนัง ขับลม แก้ผื่นคัน

5.2.3 ใบส้มป่อย แก้เส้นเอ็นพิการให้สมบูรณ์ แก้โรคผิวหนัง

5.2.4 เปลือกส้ม เปลือกมะนาว เปลือกมะกรูด จะช่วยให้ร่างกายรู้สึกผ่อนคลาย

และช่วยกระตุ้นระบบประสาทได้

5.2.5 พิมเสน การบูร และเกลือ ใช้ดมแก้หวัด บรรเทาอาการวิงเวียน บรรเทา

อาการแมลงสัตว์กัดต่อย แก้ปวดเมื่อเคล็ดขัดยอก

5.2.6 เตาเอ็นอ่อน เป็นยาบรรเทาอาการปวดเมื่อย คลายเอ็น และบำรุงร่างกาย

5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา

ไม่มี

คนที่ 4 นางปัทมา สังขนาม อายุ 45 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบกร นวดแผนไทยประคบแก้อาการ

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์
  - อาศัยอยู่ที่หนองบัว อ.เมือง จ.จันทบุรี
2. วิธีการขั้นตอนการนวด
  - 2.1 เริ่มจากการนวดขา ก่อน และต่อมานวดเปิดลมขา โดยการกดที่หน้าขาทั้งไว้สักครู
  - 2.2 นอนตะแคง นวดขาด้านใน และต่อมานวดคลายหลัง นวดขึ้นลง 3 รอบ
  - 2.3 นวดหลัง คลายกล้ามเนื้อหลังนอนหงาย และนวดคลายหน้าขาทั้ง 2 ข้าง
  - 2.4 นวดแขน เปิดลมแขน และลูกนึ่ง นวดบ่า คลายบ่า
  - 2.5 นวดหัวคิ้ว นวดหัว เป็นขั้นตอนสุดท้าย

ภาพประกอบ 21 นวดขา และนวดเปิดลมขา

ภาพประกอบ 22 นวดขา และนวดคลายหลัง

ภาพประกอบ 23 นวดหลังคลายกล้ามเนื้อ

ภาพประกอบ 24 นวดแขนเปิดตมแขน

ภาพประกอบ 25 นวดหัว และคิ้ว

คนที่ 5 นางเรณู ชำฉวย อายุ 65 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบกร เป็นการนวดแผนโบราณ

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

ปัจจุบันประกอบอาชีพ นวดแผนโบราณ โดยประกอบอาชีพนี้มาเป็นระยะเวลา 13 ปี อยู่บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ 2 ตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีการเรียกใช้บริการนวดแผนโบราณโดยการโทรศัพท์เรียกไปตามบ้าน จะมีการให้บริการแก่คนไข้ต่อวันเฉลี่ย 3-4 คน

2. วิธีการขั้นตอนการนวด

2.1 นวดบริเวณเส้นทอ และนวดบริเวณต้นแขน

2.2 นวดขา และนวดฝ่าเท้า

2.3 นวดตะเกองข้าง และนวดส่วนหัว

2.4 นวดศีรษะ

ภาพประกอบ 26 นวดเส้นทอ และต้นแขน

ภาพประกอบ 27 นวดขา และฝ่าเท้า

ภาพประกอบ 28 นวดตะแคง และนวดหัว

ภาพประกอบ 29 นวดศีรษะ

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา
  - 3.1 มือ
  - 3.2 เท้า
  - 3.3 อีฐูแดง
  - 3.4 น้ำเกลือ
  - 3.5 สมุนไพรต่างๆ
4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ

ไม่มี เพราะมีการปลูกสมุนไพรเอง
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดออบประคบ
  - 5.1 ชนิดของสมุนไพร
    - 5.1.1 การบูร
    - 5.1.2 ใบส้มป่อย

5.1.3 ไบหนาด

5.1.4 ไบมะกรูด

5.1.5 ตะไคร้หอม

5.1.6 ไบพลับพลึง

5.2 สรรพคุณสมุนไพร

ช่วยแก้หน้าท้องแข็ง ไบมันสลายดี

5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา

จะมีการนวดแตกต่างกันอย่างเช่น การนวดแบบคนธรรมดากับการนวดแม่ลูกอ่อน จะมีการนวดไม่เหมือนกัน

คนที่ 6 นายธรรม พันธุ์ศิริศด อายุ 62 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2555 มีลักษณะ การประกอบการ เป็นการนวดของ

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

ปัจจุบันประกอบอาชีพ นวดของ อยู่ที่วัดไผ่ล้อม

2. วิธีการขั้นตอนการนวด

2.1 นวดผ่อนคลายบริเวณศีรษะ และนวดฝ่ามือเพื่อให้เลือดหมุนเวียนดีขึ้น

2.2 นวดกดจุดบริเวณไหล่ และนวดฝ่าเท้าเพื่อกระตุ้นประสาท

ภาพประกอบ 30 นวดผ่อนคลายศีรษะ และนวดฝ่ามือ

ภาพประกอบ 31 นวดไหล่ และนวดฝ่าเท้า

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา

3.1 สมุนไพร

3.2 ไม้ซอง

3.3 ลูกประคบ

3.4 ค้อนยางไม้

ภาพประกอบ 32 สมุนไพรต่างๆ ในการทำลูกประคบ (ปลูกเอง)

ภาพประกอบ 33 ลูกประคบที่ทำขึ้นเองเพื่อลดต้นทุน และค้อนยางไม้ใช้ในการนวดสตั๊กเส้น

ภาพประกอบ 34 ไม้ซองระอา ใช้เพื่อถอนพิษแมง แก้กุณ ไสยๆ

4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ

วัตถุดิบบางอย่างหาได้ตามธรรมชาติ ค่ายาเสียค่าน้ำ ค่าไฟให้วัด 20,000 – 30,000 บาท

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดออบประคบ

5.1 ชนิดของสมุนไพร

- 5.1.1 ไพล
- 5.1.2 ขมิ้นชัน
- 5.1.3 ตะไคร้บ้าน
- 5.1.4 ผิวมะกรูด
- 5.1.5 ใบมะขาม
- 5.1.6 ใบส้มป่อย
- 5.1.7 การบูร
- 5.1.8 ใบกระดุกไก่อดำ
- 5.1.9 ใบรางจืด
- 5.1.10 ใบโคคา
- 5.1.11 ใบพลับพลึง
- 5.1.12 ใบตรีชวา
- 5.1.13 ใบชะเอมไทย

5.2 สรรพคุณสมุนไพร

- 5.2.1 ไพล แก้ปวดเมื่อย เคล็ด ขัดยอก ลดการอักเสบ
- 5.2.2 ขมิ้นชัน ช่วยลดอาการอักเสบ แก้โรคผิวหนัง
- 5.2.3 ตะไคร้บ้าน แต่งกลิ่น
- 5.2.4 ผิวมะกรูด แก้ลมวิงเวียน
- 5.2.5 ใบมะขาม แก้อาการคันตามร่างกาย ช่วยบำรุงผิว
- 5.2.6 ใบส้มป่อย ช่วยบำรุงผิว แก้โรคผิวหนัง ลดความดัน
- 5.2.7 การบูร กระจายลมทำให้ผิวเปิดเพื่อให้ผิวรับกับสมุนไพรอื่นๆ
- 5.2.8 ใบกระดุกไก่อดำ ถอนพิษ ลดอาการคัน ลดผื่น
- 5.2.9 ใบรางจืด ถอนพิษไข้ เป็นยาพอกแผล น้ำร้อนลวก ไฟไหม้ ทำลายพิษยาฆ่าแมลง พิษจากสตริกนินให้เป็นกลาง พิษจากคิมเหล้ามาก หรือยาเบื่อชนิดต่างๆ
- 5.2.10 ใบโคคา ช่วยระงับความปวดเมื่อย
- 5.2.11 ใบพลับพลึง บรรเทาอาการปวดเมื่อย กล้ามเนื้ออักเสบ คลายเส้น
- 5.2.12 ใบตรีชวา ลดอาการอักเสบ
- 5.2.13 ใบชะเอมไทย ลดอาการปวดเมื่อย บวม ช้ำ

5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา

ไม่มี

คนที่ 7 นางสาววิโรวรรณ ดาบสมเด็จ อายุ 51 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบการ เป็นการนวดประคบ

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

พื้นเพเดิม เป็นคนจังหวัดสกลนคร มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประมาณ 20,000 บาท / เดือน เริ่มทำอาชีพนี้มาตั้งแต่ปี 2538 จบจากหลักสูตร สาขาแพทย์แผนไทย 9 สาขา

2. วิธีการขั้นตอนการนวด

2.1 ก่อนการนวดทุกครั้งหมอบทุกคนจะต้องทำการทอุงคาตาไหว้ครูชีวกโกมารภัจจ์ คาตากันตัว ทุกครั้งก่อนทำการนวดเสมอแล้วถึงจะเริ่มนวดขึ้นแรกนำสมุนไพรมาห่อด้วยผ้าขาว แล้วนำไปเพิ่มอุณหภูมิด้วยการนึ่ง เพื่อให้ความร้อนเป็นตัวนำสารสำคัญในยา ก่อนการนวดทุกครั้งจะต้องนำลูกประคบมาทดสอบความร้อนที่แขนก่อน เพื่อที่จะไม่เป็นการร้อนมากไปสำหรับคนไข้

2.2 เมื่อเริ่มจากการนวดทุกครั้ง ต้องเริ่มจากการนวดตะแคงข้างซ้ายก่อนเสมอ และเริ่มจากฝ่าเท้ามาที่ศีรษะ ถ้ารู้สึกว่ลูกประคบร้อนมากจะใช้ความเร็วประคบก่อนแล้วค่อยๆ นาบ แต่ถ้าเป็นสมัยโบราณจะประคบที่หน้าท้องก่อน แต่สมัยนี้เน้นทำตามหลักสูตร การนวดนั้นจะมี 3 วิธีก็คือ หนัก เบา และกลาง

2.3 เมื่อนวดท่าตะแคงเสร็จ จากนั้นก็จะนวดด้วยท่านอนคว่ำ (และทำเช่นเดียวกับท่านอนตะแคง)

2.4 หลังจากนวดทั้งสองท่าเสร็จ ก็จะมาจบด้วยท่านั่งเป็นท่าสุดท้าย ท่านั่งนี้จะนวดจากส่วนหัวไหล่ ผลที่ได้จะทำให้คนไข้รู้สึกโล่งสบายขึ้น หลังจากทีนวดติดต่อกันมา 1 สัปดาห์คนไข้ก็เริ่มขยับตัวได้ จากการสัมภาษณ์คนไข้ท่านี้เดินทางมาจากจังหวัด ฉะเชิงเทรา ช่วงแรกจะมานวดทุกวัน แต่หลังจากทีเริ่มดีขึ้นก็จะมา 3 ครั้งต่อวัน ลูกประคบที่ใช้ขนาดต่อคนไข้ 1 คนก็จะใช้ประมาณ 5-6 ลูก โดยลูกละ 60 บาท

ภาพประกอบ 35 การนวดปลายเท้า

ภาพประกอบ 36 การนวดจากส่วนหัวไหล่ผู้ป่วยที่เป็นอัมพฤกษ์

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา
  - ลูกประคบ กับสมุนไพร
4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ
  - 200,000 บาท
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดประคบ
  - 5.1 ชนิดของสมุนไพร
    - 5.1.1 หัวไพลสด
    - 5.1.2 หัวขมิ้นอ้อย
    - 5.1.3 หัวขมิ้นชัน
    - 5.1.4 ต้นตะไคร้
    - 5.1.5 ผิวมะกรูด
    - 5.1.6 ใบมะขาม
    - 5.1.7 ใบส้มป่อย
    - 5.1.8 การบูร
    - 5.1.9 พิมเสน
  - 5.2 สรรพคุณสมุนไพร
    - 5.1.1 หัวไพลสด แก้ฟกช้ำ บวม แก้เคล็ดขัดยอก
    - 5.1.2 หัวขมิ้นอ้อย แก้ลม ฟกช้ำ บวม แก้เคล็ดขัดยอก
    - 5.1.3 หัวขมิ้นชัน แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน สมานแผล
    - 5.1.4 ต้นตะไคร้ แต่งกลิ่นให้หอม แก้ปวดเมื่อย
    - 5.1.5 ผิวมะกรูด แต่งกลิ่นให้หอม ทำให้ผิวหนังชุ่มชื้น
    - 5.1.6 ใบมะขาม แก้บวม

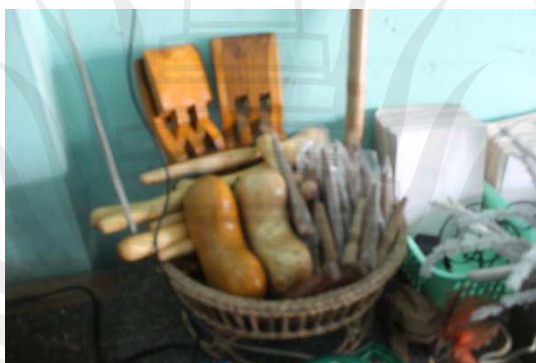
5.1.7 ใบส้มป่อย ช่วยให้เส้นเอ็นหย่อน

5.1.8 การนูน แก้กึ่งดัดขัดยอก บวม

5.1.9 พิมเสน แก้วังเวียน รักษาแผล

5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา

ทางสมาคมนำไม้จากธรรมชาติ ที่เป็นสามง่ามมาช่วยในการรักษาคนเมื่อย ปวดเมื่อย เช่น หลัง หัวไหล่ ขา เป็นต้น

ภาพประกอบ 37 อุปกรณ์ที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติ

คนที่ 8 นางสาวภาวิณี นุชพงษ์ อายุ 23 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบการ เป็นการนัดทั่วไป

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์
มีสถานประกอบการอยู่ที่ 22/19 ม.5 ต.ท่าช้าง อ.เมือง จ.จันทบุรี
2. วิธีการขั้นตอนการนวด
  - 2.1 นวดคลายเส้นเท้า และนวดต้นขา
  - 2.2 เอาขาดพาดไว้บนเข่าแล้วกดต้นขา และการนวดโคนต้นขา

ภาพประกอบ 38 การนวดคลายเส้นเท้า และนวดต้นขา

ภาพประกอบ 39 เอาขาพาดไว้บนเข่า แล้วกดต้นขา และการนวด โคนต้นขา

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา

3.1 ขาหม่อง

3.2 ขานวด

3.3 น้ำมัน

4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ

แล้วแต่ขนาดของสถานประกอบการ เริ่มตั้งแต่หลักหมื่นจนถึงหลักแสน

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดออบประคบ

5.1 ชนิดของสมุนไพร

ใช้ประเภทที่ให้ความร้อน เช่น ขิง ข่า ตะไคร้

5.2 สรรพคุณสมุนไพร ใช้ประเภทที่ให้ความร้อนช่วยคลายกล้ามเนื้อ สมุนไพร จะเห็นผลช้ากว่ายาทั่วไป ไม่มีสารตกค้าง

5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา

แล้วแต่นำมาใช้แบบไหน และต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสมุนไพร เช่น การอบประคบ และทาแล้วแต่นำมาใช้ทางใด

คนที่ 9 คุณบงอร คิณอุก อายุ 42 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบการ เป็นการนวดทั่วไป

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

ประกอบอาชีพเป็นหมอนวดมา 4 ปีแล้วที่ร้านอุดมพรนวดแผนไทย เป็นคนจังหวัดบุรีรัมย์ โดยกำเนิด เมื่อก่อนทำพลอย และสนใจการนวดไปเรียนที่การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) โดยเสียค่าใช้จ่าย ชม.ละ 1 บาท คอร์สละ 60 ชม. ค่าใช้จ่ายในการเปิดร้าน รวมอุปกรณ์ และทำเลของร้าน ประมาณ 180,000-300,000 บาท

ภาพประกอบ 40 ใบรับรองอบรมหลักสูตรนวด 60 ชั่วโมง

2. วิธีการขั้นตอนการนวด
  - 2.1 นวดท่าแก้ออกสะโพก
  - 2.2 ท่าลูบเท้า และท่าถีบเท้า

ภาพประกอบ 41 นวดท่าแก้ออกสะโพก

ภาพประกอบ 42 ท่าลูบเท้า และท่าถีบเท้า

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา
ไม่ประสงค์ให้ข้อมูล

ภาพประกอบ 43 อุปกรณ์ในการใช้ประกอบการนวด

4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ
ไม่ประสงค์ให้ข้อมูล
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรรและการนวดคบประคบ
ไม่ประสงค์ให้ข้อมูล

คนที่ 10 นางวาสนา เย็นจิต อายุ 42 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบกร เป็นการนวดชอง

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

นางวาสนา เย็นจิต เกิดเมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2513 อายุ 42 ปี อยู่บ้านเลขที่ 42/3 ม.1 ต.ท่าช้าง อ.เมือง จ.จันทบุรี ระยะเวลาในการรักษา 1 ปี 8 เดือนได้จบหลักสูตรและได้รับการรับรองจาก (ชมรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย จังหวัดจันทบุรี)

2. วิธีการขั้นตอนการนวด

2.1 เริ่มการนวดจากฝ่าเท้าไล่ขึ้นไปส่วนบนของร่างกายตามลำดับ เพื่อใช้ในการรักษาอาการแก้ปวดขา เส้นตึง อัมพาต ชาตามเส้น ผ่อนคลายกล้ามเนื้อ เพราะจุดศูนย์รวมของเส้นประสาทอยู่ที่ฝ่าเท้า ซึ่งถือว่าเป็นจุดสำคัญ

2.2 จากนั้นก็เริ่มนวดที่แขนและหัวไหล่ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ที่ทำงานหรือกิจกรรมที่มีลักษณะไม่ค่อยได้เคลื่อนไหว เช่น การขับรถ การใช้คอมพิวเตอร์เป็นเวลานานๆ เพื่อให้เส้นประสาทที่ตึงได้รับการผ่อนคลายลง และลดการตึงของเส้นเพื่อให้เกิดความสบายของกล้ามเนื้อบริเวณแขนและไหล่

2.3 พลิกตัวมานอนคว่ำเพื่อกดเส้นบริเวณหลัง เพื่อลดอาการปวดหลัง เนื่องจากเส้นมีความตึง และยังเป็นการทำให้อุณหภูมิในร่างกายอบอุ่นยิ่งขึ้น

2.4 การจับจุดนวดบริเวณต้นคอและหลังกหนู เป็นการคลายเส้นประสาทบริเวณหัวและลำคอ เพื่อลดความตึงเครียด รู้สึกปลอดโปร่ง พร้อมกับการบรรเทาการปวดศีรษะได้อีกด้วย

ภาพประกอบ 44 นางวาสนา เย็นจิต ขณะนวดคนไข้

ภาพประกอบ 45 การจับจุดนวดบริเวณต้นคอ และหลังกหนู

ภาพประกอบ 46 การกดเส้นบริเวณหลัง

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา
  - 3.1 เตียงนอน หมอน
  - 3.2 พัดลม ผ้าม่าน
  - 3.3 ชุดสำหรับเปลี่ยนในการนวด
  - 3.4 ถูกระคบ
  - 3.5 ไม้กด
  - 3.6 น้ำมันหม่อง น้ำเลียงผา
  - 3.7 ว่าน 108
4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ
ประมาณ 65,000 บาท
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดประคบ
  - 5.1 ชนิดของสมุนไพร
    - 5.1.1 ขมิ้น
    - 5.1.2 ใบมะขาม
    - 5.1.3 ตะไคร้
  - 5.2 สรรพคุณสมุนไพร
    - 5.2.1 ขมิ้น ใช้รักษาเส้น บรรเทาอาการคันตามร่างกาย บำรุงผิว
    - 5.2.2 ใบมะขาม แก้ปวดข้อ ปวดเมื่อย ฟกช้ำจากหกล้ม ขาววมน้ำ
    - 5.2.3 ตะไคร้ บรรเทาอาการฟกช้ำ และช่วยรักษาเม็ดผดผื่นคันตามผิวหนัง
  - 5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา

นำสมุนไพรต่างๆ มาผสมกันในอัตราส่วนที่เหมาะสม แล้วนำมาบดให้เข้ากัน จากนั้นก็นำมาปั้นเป็นลูกกลอน และแคปซูล

คนที่ 11 นางวันเพ็ญ ทองสว่าง อายุ 72 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบการ หมอนวดที่บ้านแพน โบราณประคบสมุนไพร

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

นางวันเพ็ญ ทองสว่าง เกิดวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2483 ทำการศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยมาเมื่อ พ.ศ. 2543 หลังจากนั้นได้เรียนในสาขาวิชาเภสัชเมื่อปี พ.ศ. 2551 ได้ใบรับรองจากเภสัชในการประกอบอาชีพซึ่งสามารถปรุรงยาเพื่อใช้ในการรักษาคนไข้เองได้ซึ่งถูกต้องตามกฎหมาย

2. วิธีการขั้นตอนการนวด

2.1 การนวดนั้นเริ่มจากนวดที่ฝ่าเท้าแล้วค่อย ๆ นวดจับเส้นไล่ขึ้นมานวดหน้าแข้ง แล้วนวดกดจุดบริเวณเส้นของหน้าแข้งไล่ขึ้นไปเรื่อย ๆ ซึ่งการนวดกดจุดบริเวณเส้นของหน้าแข้งนี้จะช่วยรักษาและบรรเทาอาการปวดเส้นหลังจากกระดูกทับเส้นได้

2.2 นวดในท่าตะแคงกดบีบบริเวณสะโพกและจับเส้นกดจุดในช่วงบริเวณสะโพกนี้ จะมีการกดจุดอยู่ 3 จุด ซึ่งการนวดในบริเวณนี้จะใช้น้ำมันในการนวดเพื่อช่วยให้กระดูกอ่อนคลาย ช่วยกระเบนเหน็บ และในบริเวณช่วงหลังที่มีอาการชาจะบรรเทาและอาการจะค่อย ๆ หายไป แต่ในการนวดในท่านี้จะต้องค่อย ๆ นวดค่อย ๆ คลึงและค่อย ๆ ประคบ ถ้าในกรณีที่มีอาการชาจะใช้ อิฐเผาไฟ ใบพลับพลึง ใบมะกรูดและเครื่องยาสมุนไพรอีกสิบชนิดมาห่อผ้าขาวและใช้วิธีประคบ ช่วงระหว่างประคบนั้นจะต้องนวดไปด้วย ซึ่งถ้าในกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการหนักจะต้องทำติดต่อกัน 3 วันแล้วผู้ป่วยจะรู้สึกผ่อนคลายและอาการจะค่อย ๆ ดีขึ้น

2.3 หลังจากนวดในท่าตะแคงแล้วก็ดำเนินการนวดเส้นหลังในการนวดนี้จะทำให้ สะบักที่จมค่อย ๆ ดีขึ้น แล้วค่อย ๆ นวดไปที่หัวไหล่และต้นคอการนวดในท่านี้จะช่วยให้ต้นคอ มีอาการเบาลงและผ่อนคลาย

2.4 ในการนวดเกี่ยวกับหัวไหล่ขจัดจะมีการนวด 2 จุดซึ่งการนวดในท่านี้จะสามารถ แก้อาการหัวไหล่ขจัดมือยกไม่ขึ้น ได้เป็นอย่างดี

2.5 การนวดเพื่อรักษานิ้วล็อคนิ้วติดซึ่งการนวดในกรณีนี้จะดำเนินการนวดกดตาม งามนิ้วและกดหลายๆ รอบผู้ป่วยที่มีอาการปวดหัวแม่มือจะรู้สึกผ่อนคลายและเบาขึ้น

ภาพประกอบ 47 การนวดเริ่มจากนวดฝ่าเท้าขึ้นมา

ภาพประกอบ 48 การนวดเส้นหลัง

ภาพประกอบ 49 แก้อาการหัวไหล่ขัดมือยกไม่ขึ้นได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 50 การนวดเพื่อรักษานิ้วล็อก

ภาพประกอบ 51 การนวดประคบสมุนไพร

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา

3.1 ยาหม่องตะไคร้

3.2 ไม้หอม

3.3 ลูกประคบ

3.4 สมุนไพร

4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ

ประมาณ 200,000 บาท

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดคบประคบ

5.1 ชนิดของสมุนไพร

5.1.1 ขมิ้น

5.1.2 ใบมะขาม

5.1.3 ใบพลับพลึง

5.1.4 ใบมะกรูด

5.1.5 สมุนไพรต่างๆ

5.2 สรรพคุณสมุนไพร

5.2.1 ขมิ้น ใช้รักษาบรรเทาอาการบวมช้ำ รักษาผื่นตามผิวหนัง

5.2.2 ใบมะขาม รักษาอาการคันตามร่างกาย บำรุงผิว

5.2.3 ใบพลับพลึง ใช้รักษาอาการฟกช้ำ เคล็ดขัดยอก บรรเทาอาการปวดบวม

5.2.4 ใบมะกรูด ใช้ขับลมทำให้เลือดลมไหลเวียนดี

5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา

มีการประยุกต์นำสมุนไพรมาแปรรูปเป็นแคปซูล แทนการทำยาลูกกลอนเพื่อให้รับประทานสะดวก และง่ายขึ้น

คนที่ 12 นายระเด่น ตอสกุล อายุ 51 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบการ รักษาโรคทั่วไปด้วยสมุนไพร

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

หมอคนเรียนวิชาเมื่อปี 2542 จากท่านพ่อวิมล ที่วัดบ่อพุ และได้เข้ามาอยู่ที่วัดสุทธาวารี (วัดคลองน้ำใส) เมื่อปี พ.ศ. 2547 ซึ่งวัดสุทธาวารี (วัดคลองน้ำใส) ได้ดำเนินการรักษาผู้ป่วยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 ซึ่งรักษาโรคทุกโรคและโรคเกี่ยวกับกระดูก เช่น กระดูกหัก กระดูกแตก กระดูกทับเส้น เป็นต้น

2. วิธีการขั้นตอนการนวด

2.1 ก่อนการนวดและการรักษาต้องไหว้ครูบาอาจารย์ก่อน

2.2 การนวดเริ่มจากนอนคว่ำและหมอดำเนินการกดเส้นเพื่อไล่ลมจากด้านหลัง

2.3 หลังจากนั้นก็ดำเนินการนวดที่ขาเพื่อคลายเส้นที่ตึงให้ผ่อนคลาย

2.4 หลังจากคลายเส้นที่เท้าเสร็จก็มากกดจุดที่บริเวณเส้นคอและหัวไหล่เพื่อคลายเส้นที่ตึงให้ผ่อนคลาย ในการนวดนี้สามารถลดอาการไมเกรนได้เป็นอย่างดี

2.5 หลังจากกดจุดบริเวณหัวไหล่แล้วก็กดจุดบริเวณศีรษะเพื่อผ่อนคลายสมองให้เบาโล่งและรู้สึกสบาย

ภาพประกอบ 52 หมอระเด่น ตอสกุล วัดสุทธีวารี (วัดคลองน้ำใส)

ภาพประกอบ 53 การนวดกดไล่ลมจากด้านหลัง

ภาพประกอบ 54 การนวดที่ขาเพื่อคลายเส้น

ภาพประกอบ 55 การกดจุดบริเวณศีรษะ

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา
  - 3.1 สมุนไพรชนิดต่างๆ
  - 3.2 แผ่นเหล็กและเตาถ่าน
  - 3.3 ลูกประคบสมุนไพร

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ภาพประกอบ 56 แผ่นเหล็กที่ใช้ในการรักษา และสมุนไพรชนิดต่างๆ ที่ใช้ในการรักษา

ภาพประกอบ 57 ลูกประคบ

4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ
ประมาณ 200,000 บาท
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดประคบ
  - 5.1 ชนิดของสมุนไพร
    - 5.1.1 ขมิ้น
    - 5.1.2 ใบมะขาม
    - 5.1.3 หัวไพล
  - 5.2 สรรพคุณสมุนไพร
    - 5.2.1 ขมิ้น ใช้รักษาบรรเทาอาการบวมช้ำ รักษาผื่นตามผิวหนัง
    - 5.2.2 ใบมะขาม รักษาอาการคันตามร่างกาย บำรุงผิว
    - 5.2.3 หัวไพล ใช้แก้อาการปวดบวม อักเสบ ขับลม แก้ฤดูมาไม่ปกติ แก้ฤดูขาว

ของผู้หญิง

5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา

มีการประยุกต์นำสมุนไพรมาแปรรูปเป็นแคปซูล แทนการทำยาลูกกลอนเพื่อให้รับประทานสะดวกและง่ายขึ้น และน้ำมันที่ทางวัดเป็นผู้จัดทำ เพื่อใช้ในการรักษาโรค

คนที่ 13 นางสาวเฟื่องฉัตร ชาวลวงษ์รัชช อายุ 19 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2555
มีลักษณะการประกอบการ นวดแผนไทยประคบสมุนไพร

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

ดำเนินการรักษาผู้ป่วยมาแล้ว 6 เดือน รักษาผู้ป่วยมาไม่ต่ำกว่า 300 คน

2. วิธีการขั้นตอนการนวด

การนวด คือ การใช้น้ำหนัก กดลงบนส่วนต่างๆ ของร่างกาย น้ำหนักที่กดจะทำให้กล้ามเนื้อผ่อนคลาย การนวดไทยมักจะใช้น้ำหนักของร่างกายเป็นแรงกด

ภาพประกอบ 58 นางสาวเฟื่องฉัตร ชวาลวงษ์รัช

ภาพประกอบ 59 การบีบเป็นการใช้น้ำหนักกดลงบนส่วนต่างๆ ของร่างกาย

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา

3.1 โลชั่น

3.2 น้ำมันนวดตัว

3.3 ไม้กดจุด

3.4 ยาหม่องสมุนไพร

3.5 ผ้าพันสำหรับพันขา

ภาพประกอบ 60 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา

ภาพประกอบ 61 ขาหม่องสมุนไพร

ภาพประกอบ 62 หัวไหล

4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ

ประมาณ 50,000 บาท

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดออบประคบ

5.1 ชนิดของสมุนไพร

5.1.1 ไพล

5.1.2 ตะไคร้หอม

5.1.3 ขี้ผึ้งหม่อง

5.1.4 ขมิ้นชัน

5.2 สรรพคุณสมุนไพร

5.2.1 ไพล หัวใช้ทาแก้เคล็ดขัดยอก ฟกช้ำ บวม และแก้เหน็บชา

5.2.2 ตะไคร้หอม ใช้เป็นยารักษาโรคหืด แก้ปวดท้อง หรือทำเป็นยานวด

5.2.3 ขี้ผึ้งหม่อง ใช้ทาและนวดบริเวณที่ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ บรรเทาอาการปวด

5.2.4 ขมิ้นชัน บรรเทาอาการฟกช้ำ และช่วยรักษาเม็ดผดผื่นตามผิวหนัง

5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา

นำสมุนไพรต่างๆ มารวมกันทำเป็นประคบเพื่อใช้ในการรักษาการนวดจุดฝ่าเท้าคนที่ 14 นางสาวปวีณา เรียนเต็ม อายุ 24 ปี ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2555 มีลักษณะการประกอบการ นวดแบบราชสำนัก นวด ออบ ใช้ลูกประคบ

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

จบการศึกษาจาก วิทยาลัยการแพทย์สิรินธร จ.ชลบุรี หลักสูตร การแพทย์แผนไทย ได้มาทำงานที่อนามัยบ้านบ่อเวฬุ ตั้งแต่วันที่ 2 เมษายน 2555

2. วิธีการขั้นตอนการนวด

สอบถามประวัติผู้ป่วย และเริ่มนวดที่ปลายเท้าก่อน

ภาพประกอบ 63 การสอบถามประวัติ และเริ่มนวดที่ปลายเท้า

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา

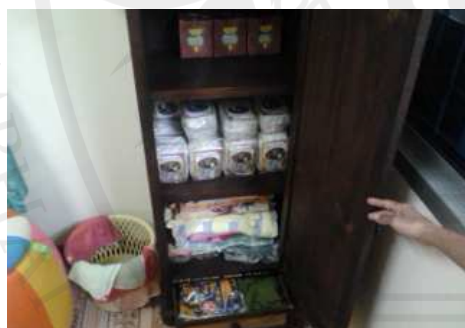
3.1 ตู้อบสมุนไพร

3.2 ตู้อุปกรณ์สมุนไพร

3.3 เตียงนอนและผ้าปู

ภาพประกอบ 64 ตู้อบสมุนไพร

ภาพประกอบ 65 ตู้อุปกรณ์สมุนไพร และลูกประคบ

ภาพประกอบ 66 เตียงนอนและผ้าปู

4. ต้นทุนในการลงทุนกิจการ
ประมาณ 47,000 บาท
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมุนไพรและการนวดคบประคบ
  - 5.1 ชนิดของสมุนไพร
    - 5.1.1 ไพล
    - 5.1.2 ผิวมะกรูด
    - 5.1.3 ใบมะขาม
    - 5.1.4 ขมิ้นอ้อย
    - 5.1.5 เกลือ
    - 5.1.6 การบูร
    - 5.1.7 ส้มป่อย
    - 5.1.8 ตะไคร้
  - 5.2 สรรพคุณสมุนไพร
    - 5.2.1 ไพล คลายกล้ามเนื้อ แก้ปวดเมื่อย
    - 5.2.2 ผิวมะกรูด แก้วิงเวียน
    - 5.2.3 ใบมะขาม แก้คันตามร่างกาย
    - 5.2.4 ขมิ้นอ้อย ลดการอักเสบ
    - 5.2.5 เกลือ คุดความร้อน
    - 5.2.6 การบูร บำรุงหัวใจ
    - 5.2.7 ส้มป่อย บำรุงผิว
    - 5.2.8 ตะไคร้ แต่งกลิ่น เสริมฤทธิ์
  - 5.3 การประยุกต์ใช้กับการรักษา
นำสมุนไพรต่างๆ รวมกันทำเป็นประคบ เพื่อใช้ในการรักษาการนวดจุดฝ่าเท้า

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการรักษาด้วยแพทย์แผนไทยที่ผ่านมา

ผู้วิจัยได้รวบรวมปัญหาและอุปสรรคในการรักษาด้วยแพทย์แผนไทย โดยจำแนกไว้ 6 ด้าน ดังนี้

ปัญหาด้านการสืบทอดภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

1. ไม่มีการสืบทอด เพราะไม่มีผู้สนใจ
2. การศึกษาต้องใช้เวลาอันพอสมควร
3. ในพื้นที่ไม่มีการสนับสนุนที่จริงจัง
4. มีปัญหา เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดวิชาความรู้ในด้านการรักษาแบบต้องใช้อาคม

5. รายได้ในแต่ละวันไม่สม่ำเสมอ
6. อาชีพหมวดเป็นอาชีพที่ไม่ได้รับความยอมรับจากครอบครัวมากเท่าที่ควร

ปัญหาด้านสมุนไพรม

1. สมุนไพรบางชนิดมีราคาสูง
2. สมุนไพรบางชนิดไม่มีในพื้นที่ในสถานประกอบการ
3. สมุนไพรบางชนิดหายาก
4. ปัญหาเนื่องจากสมุนไพรบางอย่างหายาก

ปัญหาด้านคนไข้

1. คนไข้บางรายมีอาการหนักมากแล้วค่อยมารักษา ทำให้รักษายากต้องใช้เวลาานาน
2. คนไข้บางรายไม่สามารถทนแรงในการกดนวดได้

ปัญหาด้านสถานประกอบการ

1. ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก
2. มีสถานประกอบการในการนวดหลายสถานประกอบการในพื้นที่เดียวกัน
3. สถานที่ประกอบการคับแคบ
4. ต้องทำสัญญาเช่าปีต่อปี
5. ราคาเช่าสูง

ปัญหาด้านอาชีพแพทย์แผนไทย

ไม่มีปัญหาในการประกอบอาชีพ เพราะได้รับการรับรองจากพัฒนาการแพทย์แผนไทยจังหวัดจันทบุรี ทำให้ได้รับความไว้วางใจจากผู้ที่มาขอ นวดว่ามีมาตรฐาน

ปัญหาอื่นๆ

1. คนส่วนใหญ่คิดว่าน่ากลัวเพราะการจะนวดให้ใครแต่ละคน ต้องไหว้ครู เพราะถ้าไม่ไหว้ครูของอาจจะเข้าตัวหมองเอง หรือไม่คนไข้อาจจะเป็นมากกว่าเดิม แต่ก็ได้มีการลดขั้นตอนจากไหว้ทุกครั้งมาเป็นไหว้แค่วันละ 1 ครั้งเพื่อเป็นการเคารพ และไม่ไห้คนไข้กลัวด้วย
2. คนไข้กินยาแผนปัจจุบัน นวดครั้งเดียวไม่หาย คนไข้ไม่มีเวลานวด ต้องนวด 2-3 ครั้งขึ้นไปถึงจะหายสถานที่ห้องเล็กเกินไป ผู้ป่วยต้องแยกกับเตียงนวด คนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเน้นการนวดรักษาเท่าคนภาคอีสาน